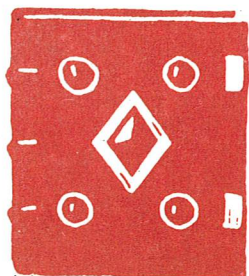


# RE-FORMATIO

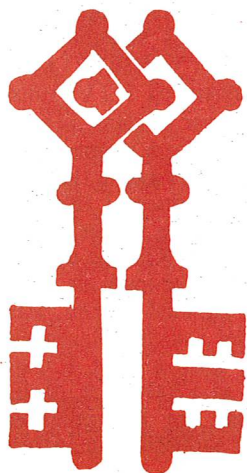
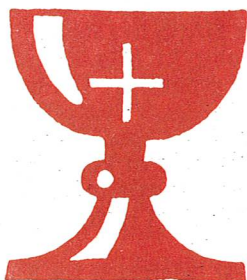
MEDDELELSER OM KIRKELIG FORNYELSE

4/1988

ISSN 0903-6113



## GAMMEL-ROMERSK »ALMINDELIG PRÆFATION«



**D**ET er i sandhed værdigt og ret, rigtigt og frelsebringende, at vi altid og alle vegne takker Dig, hellige Herre, almægtige Fader, evige Gud.

Du er sammen med Din Enbårne og Helligånden den eneste og en udødelig Gud,  
uforgængelig og ubegribelig,  
usynlig og trofast,  
forunderlig og værdig til lovprisning,  
ærefuld og stærk,  
såre ophøjet og berømmelig,  
levende og sand,  
vis og mægtig,  
hellig og prægtig  
stor og god,  
frygtindgydende og fredsstiftende,  
smuk og retmæssig,  
pur og velgørende  
lyksalig og retfærdig,  
from og glørrig;  
[ikke i én personsenhed,  
men i ét væsens trefoldighed.]  
Dig tiltror vi, Dig velsigner vi,  
Dig tilbeder vi, Dig lovpriser vi  
ved Kristus vor Herre,  
ved hvem verdens frelse er fuldbragt,  
ved hvem menneskenes liv er indtrådt,  
ved hvem de døde opstandelse vil finde sted.  
Ved ham, Herre, bønfalder vi Dig ydmygt  
knælende om ... (o.s.v. med messens »Canon«)



Den her gengivne tekst er præfationens sandsynlige oprindelige ordlyd, som den er forsøgt rekonstrueret ud fra de tre versioner, hvori den findes overleveret i dels det irske Stowe-Missale fra 8./9. århundrede, dels i et sydtysk og et midt-italiensk liturgisk håndskrift fra hhv. 9. og 10. århundrede. Alle tre versioner går tilbage til en gammel-romersk »missa communis«, hvilket vil sige et eucharistibønsformular, hvis præfation ikke refererer til en bestemt evangelietekst eller til temaet for en kirkelig fest. Formularet kan derfor bruges på en hvilken som helst søn- eller festdag i løbet af kirkeåret. Dette svarer til Den ortodokse og De orientalske Kirkers liturgier, der end-

nu i dag kun har et enkelt eller ganske få messeformularer til brug for hele kirkeåret. Den gengivne præfationstekst stammer antagelig fra 300-tallet, og er således blevet til inden kirkeårets fester og de fleste søndage indenfor den særlige romerske liturgikreds fik deres egne præfationer. De skarpe parenteser markerer en trinitarisk tilføjelse fra omkring år 400. For yderligere oplysninger vedr. tekstens overlevering og rekonstruktion henvises til det efter fjerde indlæg om Oldkirkens nadver- og eucharistifejring anførte skrift af K. Gamber, side 31-41.

v/Bendicht R. Mader

## PRÆDIKEN — 5.S.E.TR., 2.TEKSTRÆKKE

**D**ET er en såre beklagelig ting for vor danske kirke, at vi i 1885 fik den extra textrække. Vi er alene om den blandt alle kristne kirker i hele verden, og nu i dag, på 5.s.e.Tr., har vi en prædikentekst, som er helt ude af trit med, hvad der fra gammel tid har været denne dags tema, og som rummer mindst 6-7 af hinanden helt uafhængige temaer, som ikke kan andet end gøre forkyndelsen forvirret.

Det kan lyde som en lille ting, dét at dagens evangelium efter 2. textrække ikke har meget at gøre med dagens tema fra gammel tid (som forøvrigt var: »mission«; 1. textrækkes tekst til idag er jo den om Peters fiskedragt). MEN DET ER nu ikke nogen helt lille ting. For dét, at være kristen, det at høre Herren Jesus Kristus til og eje livet i Ham, det er jo ikke noget, man blot er åndeligt eller teoretisk, nej, det er og skal man være også, ja, først og fremmest *praktisk!* Og at være det praktisk, det vil sige: at gøre det så virkeligt som muligt, så reelt og praktisk tydeligt og påtageligt som muligt, at lever man i Ham, så er det ikke længere een selv, der lever, men Han lever i een. Man skal lade Ham vinde

skikkelse i een mere og mere dag for dag. Man skal leve HANS liv i stedet for sit eget, ja, bedre udtrykt: Man skal lade HAM leve sit liv ud gennem sit. Det siger Han iøvrigt selv i dagens evangelium: »Hvis nogen vil gå i Mit spor, skal han fornægte sig selv og tage sit kors op og følge Mig!« Vi skal leve i efterfølgelse af Ham, levende Hans liv, vi i Ham, og Han i os.

Og netop dét var ledetråden for Kirkens store ledere i gammel tid, da de tilrettelagde liturgien i Kirken og kirkeåret ved Gud Helligånds vejledning og hjælp. I liturgien lever vi Jesu liv i komprimeret form igennem på 1-1 1/2 times tid, og i kirkeåret lever vi Hans liv igennem i sammentrængt form gennem året (ligesom man iøvrigt i de gamle tidebønner lever Hans liv igennem i løbet af ugens bønner) — på alle måder er det Hans liv, som igennem Kirkens ordninger aktualiseres på og igennem de kristne ved deres liv i og med Kirken. Men alt dette er kommet i ulave i de seneste par århundreder, ikke mindst i Danmark! Fra midten af 1700-tallet udvandedes forkyndelsen om evangeliet til blot at blive nogle sødladne romantiske

og moralske betragtninger over Jesu liv og person, men nu ikke længere sådan, at prædikanten eller menigheden var del af dette Jesu liv, nej, snarere en slags beundrende tilskuere. Der var skabt afstand mellem Jesus og de kristne. Man levede ikke længere Herrens liv — man betragtede det. Og den tendens er fortsat op til idag, så man mere og mere har adskilt Herrens og vort liv, og nu betragter man mere og mere blot vort liv og kan sporadisk lade Jesu Ord levere vel-signelse og staffage til dét, vi finder for godt at mene og gøre. Og den kirke, som for 100 år siden ret effektivt havde glemt eller fortrængt, hvad det vil sige at leve Jesu liv, at »tage sit kors op og følge Ham«, at miste sit liv for at kunne få det, mistet sansen for, hvad liturgi og kirkeår er — ja, netop denne kirke skabte sig så en 2. textrække; for når man ikke længere anede, hvorfor den hidtil gældende textrække så ud, som den gjorde, så fandt man det slet og ret for kedeligt år efter år at skulle høre de samme fortællinger på de samme dage. Nej, lad os få noget nyt, sagde man, og det lavede man så, uden gnist af idé om efter hvilke retningslinjer, man burde gøre det, eller til hvilket formål — bare noget nyt. Sådan er det forøvrigt også man nu i vore dage hektisk forsøger at såkaldt »forny« kirkens liturgi og hele liv. Og så fik vi da dengang den ulyksalige 2. textrække, som udvisker kirkeårets helligdages karakter og placering i årets helhed, som gør det svært for den enkelte kristne gennem kirkeåret at leve sig ind i, ja, at LEVE Kristi liv. Den består blot af gode udsnit af evangelierne, meget tilfældigt sammensatte. Og selvfølgelig er alle Herrens Ord da vidunderlige og sande, selvfølgelig kan der forkyndes rent og purt evangelium ud fra hver stump af evangelierne. Men: Noget kirkeår bliver der ikke ud af det, sammenhængen går tabt, og, værst af alt: Det bliver svært at føle rækken af søn- og helligdage som et Jesu liv, et liv i efterfølgelse og eetblivelse. Det bliver blot til en ugentlig andægtig betragtning over

Herrens liv og lære. Men altså netop: BETRAGTNING. Ikke medleven. Der er nu engang en verden til forskel på at betragte Jesu liv og lære udefra, ligemeget hvor beundrende og hengivent, man gør det, og så at LEVE dette liv indefra, som med-deltagende i det.

Og så vil man minsandten nu til at lave en 3., ja, såmænd helst flere textrækker. »Folk keder sig, hvis vi ikke fornyer«, siger man. Og altid fornyer man formerne, og glemmer, at det er indholdet, der er sygnet hen eller visse steder ligefrem rådnet op. Her hjælper ingen formens fornyelse. Rådden føde bliver ikke god af at komme på nye glas! Tænk, om man engang fandt på at forny ved at puste nyt liv i indholdet! Så ville man se, at de gamle former var og stadig er så godt afstemte til de evangeliske Ord og det glædelige budskabs indhold, at de såmænd er ligeså gode til os, som de har været det for århundreders slægtled af kristne, som i parentes bemærket var nok så flittige kirkegængere som vi idag, og således skulle synes at lide større risiko for at komme til at kede sig med kun een textrække. Lad os håbe på og bede for en sådan fornyelse.

Ja: »Herre, udsend Din Ånd og forny jordens åsyn. Pust nyt liv i Den hensygnende Kirke, også i vor danske kirke. Blæs påny Din kærlighedens livsånd i os og hele Kirken, så at Dit Åndens liv påny må pulsere i den og i os, så at en ny troens brand må bryde ud i vort folk, Dig til ære og os til frelse!« —

Men nuvel: Nu *har* vi denne 2. textrække, og *skal* bruge den! Og så har vi den kalejdoskopiske tekst til idag, 5.s.e.Tr.. Og hvad skal vi dog stille op med den? Den rummer jo mindst 6 dybe og vigtige temaer med stof nok i sig til hver een lang og vigtig prædiken: Dels Jesu spørgsmål om, hvem Menneskesønnen er, dels Peters bekendelse, dels Jesu tale om Kirken, som Han vil bygge på Petrus, klippen og om Kirkens nøglemagt, dels Hans påbud om hemmeligholdelsen af Hans Kristusværdighed, dels Peters misforståede irettesættelse af Jesus og



Jesu fordømmelse af ham, dels Jesu tale om vor efterfølgelse af Ham.

Har man mon fra starten tænkt sig, at vi skulle fordybe os i alt dette? Så får vi i hvert fald hårdt brug for den gamle regel i kirken fra 1685, som egentlig aldrig er ophævet, om at prædiken om søndagen højst må vare 1 time. Eller skal præsten bare vilkårligt vælge ud af disse temaer og så velsagtens vælge sig sit eget »kæpheste-tema«, for så at lade alle dem i menigheden, som brændende sidder og ønsker sig en anden af dagens evangeliums ord uddybet i stikken?

Og hvad med dagens egentlige tema: Missionen, som det fremtræder i 1. textrækkes evangelium om Peters fiskedragt? Det får slet ingen plads i dagens gudstjeneste så!

Nej, den textrækkes er ingen velsignelse for vor kirke.

Nu kender I lidt til de overvejelser, der ligger bag de par ord, jeg idag vil slutte af med om det ene af dagens prædiketexts emner, som jeg har valgt.

Og jeg har ikke sagt alt dette, fordi jeg mener, at det på nogen måde er interessant for jer, eller bør være det, hvilke problemer jeg og alle præster sidder med i dagene op til søndagen, men alene for dermed at få *forkyndt*, ja, virkelig *forkyndt* dette ene afgørende:

Evangeliet, det glædelige budskab, er dette Ord til *dig*, du, der nu sidder her i kirken og hører Guds Ord: Gud vil ud af sin store kærlighed og barmhjertighed tage *dig*, netop *dig*, til nåde og gøre dig til sit barn, lade dig arve evigt liv, på den eneste måde, hvorpå det er muligt: Nemlig ved at du mister dit liv for Jesu skyld, for så at bjærge det ved at leve HANS liv, ved at du fornægter dig selv og tager dit kors op og følger Ham, ved at du lader dig selv blive mindre og Ham voxer i dig, ved at du lader det være Ham, der lever i dig, så du bliver eet med Guds enbårne, eneste Søn: Jesus Kristus; for Gud har beredt en frelse for dig, for *dig*, men den frelse er ikke i dig, men i JESUS KRISTUS! Hans liv skal du leve, HAM skal du blive og forblive,

DA er du frelst! Og Han har endog af sin nåde indstiftet en Kirke, som ved Hans hjælp har indrettet sig med former, bøn-er, sakramenter, liturgier, kirkeår, som tilrettelægger denne din måde at praktisere, at virkeliggøre dit liv i Ham på, så du ikke skal famle dig frem i dit eget måske flakkende og svage troens lys. Dét er evangeliet! Alt dét har Gud gjort for dig! Lad dét blive dit livs mål og mening og indhold og rettesnor. Så vil ingen omend nok så ilde valgt 2. eller 17. textrække kunne bringe dig bort fra vejen, sandheden og livet!

Og dét af dagens emner, jeg, ganske kort, vil sige lidt om, er netop: Jesu Ord om den Kirke, Han selv idag siger til Peter, at Han vil bygge, og som Han så selvfølgelig også HAR bygget og værnet og som Han vil være med indtil verdens ende. For hvad der er sagt indtil nu hænger jo, det går jeg ud fra, at alle kan se, tydeligt sammen med det: Når den enkelte troende skal leve sit liv som Jesu liv, når frelsen er at finde alene deri: at være eet med Ham og i Ham, så er der ingen vej uden om den Kirke, som ER Ham, som er Hans legeme, hvorpå Han er hovedet og vi lemmerne. Denne Kirke lever jo netop Hans liv – hvor kan den andet, når den ER Ham? Så er da Kirken og dét som kristen at leve i og med Kirken, gennem dens dage og uger og år, en uomgængelig og uundværlig del af menneskets vej til frelse. »Jeg er vejen« siger Jesus; »Kirken er mit legeme«, siger Han også! Derfor bekender vi også, forhåbentlig da med glæde, i hver eneste messe: »Vi tror på .... den hellige, almindelige Kirke«. Ja, vi tror på Kirken, ligesom vi tror på Faderen og Sønnen og Helligånden. For den er Ham, den er både Hans brud og Hans legeme. I den får vi lod og del i Jesus Kristus, i den og gennem den er det ikke længere os, der lever, men Kristus, der lever i os.

Og denne Kirke har Jesus bygget på Petrus, klippen! Det må jo være, og har så sandelig været til grundig forargelse for mangen en super-protestantisk sjæl, der næsten har gjort det til det vigtigste

dogme, at »der er i hvert fald ingen mellemmand mellem Gud og mennesker undtagen Jesus Kristus«. Oftest tilføjer sådanne sjæle, at »i hvert fald er præsterne, og dermed Kirken, ikke nødvendig som en sådan mellemmand. Præsterne og Kirken føles oftest af sådanne nærmest som generende hindringer for livet med Gud. Og på en måde har de jo ret. Men: Hvad mener Jesus *så* med at Kirken er bygget på Peter, og at *han* har fået Himmeriges nøgler, så hvad han binder på jorden skal være bundet i Himlene, og hvad han løser på jorden, det skal være løst i Himlene? Det lyder da i høj grad som om Peter skal være en slags mellemmand, eller hvad? Har katolikkerne måske lidt ret i, at deres Peter-efterfølger, paven, nu sidder med denne nøglemagt? At han er en Kristi repræsentant på jorden og dermed en slags mellemmand, som mange protestanter tror, at katolikkerne mener? De har jo så mange slags horn i siden på den katolske kirke med dens pave, og får sjældent øje på, at den protestantiske kirke på en måde er meget ildere stedt med sine millioner af paver; i den er jo efterhånden hver enkelt kristen blevet sin egen lille pave, der giver sig selv lov til at tolke skrift og bekendelse, som han lige har lyst til. Vi trækkes såmænd med millioner af mellemmand. Men hvad er mon meningen, Jesu egen mening her?

Det er såmænd ganske enkelt: »Der er kun een Gud, og kun een mellemmand mellem Gud og mennesker: mennesket Kristus Jesus«. Det står der umisforståeligt i Guds Ord! Men: Denne Jesus Kristus har et legeme på jorden: Kirken. Ja, denne Kirke ER HAM, ER Hans legeme, Hans arme og ben, om man vil, de lemmer, hvormed Han gør sit værk og lever sit liv på jorden den dag i dag. Når derfor Kirken er, lad os bare sige det så stærkt: mellemmand mellem Gud og mennesker, så er det på INGEN måde i modstrid med Guds Ord. For den Kirke, som formidler Guds nåde til mennesket gennem Ordet og sakramenterne, og i hvilken menneskene har adgang til

Gud, den ER Ham, den eneste mellemmand: Jesus Kristus.

Lad det så være så forargende for alle disse hyper-protestanter, der iøvrigt som oftest er langt mere calviniske end de er lutherske, som det være vil, det er der ikke noget at gøre ved!

Det blev jo sagt i dagens epistel: »For de vantro er den sten, som bygningsmændene vragede; blevet en hovedhjørnen, og en anstødssten og en klippe til fald; i deres ulydighed mod Ordet tager de anstød, og dertil var de også bestemte«.

Jesus Kristus er blevet lagt som en hovedhjørnen, en *anstødssten* til fald, for dem, som VAR BESTEMTE DERTIL!! Ja, det står der! Kirken er sat i verden, bygget af Herren selv på klippen Petrus, bestående af mennesker, som til sammen ER Ham, ER Hans legeme, gørende Hans gerninger, levende Hans liv, formidlende Guds nåde til menneskene, den er slet og ret den mellemmand mellem Gud og mennesker, som er den eneste. Og det er og bliver til fald for mange. Ikke mindst for de ulydige, som ikke vil finde sig i, at Herren selv har givet denne sin Kirke, sit legeme, nøglemagten til at binde og løse med gyldighed for både jord og Himmel. Det falder mange, ikke mindst de selv-bestaltede privat-paver for brystet. De falder så måske på stenen. Men dertil var de også bestemte.

De derimod, som ikke falder og slår sig på hovedhjørnen, de, som er rede til at fornægte sig selv og tage deres kors op og følge Jesus, og til at miste deres liv, de skal bjærge det, ved at finde, at livet er, hvor Han er: I den hellige, almindelige Kirke, som ER Ham, livet er at finde alene i at leve *Hans* liv, som *er* livet, i at miste sit liv for at lade Ham leve i sig, om Han så gennem sin Kirke byder os for verden nok så forargende og udemokratiske ting.

Om dem, som er rede hertil siges der i dagens epistel: »Men I er en udvalgt slægt, et kongeligt præsteskab, et heligt folk, et ejendomsfolk, for at I skal



forkynde Hans guddomskraft, som kaldte Jer fra mørket til sit underfulde lys».

En udvalgt slægt er Kirkens folk, udvalgt af verden; et helligt præsteskab, præster for Herren, indsatte til at frembære åndelige ofre, d.v.s.: frugt af læber, der bekender Herrens navn; de er et helligt folk, hellige ikke fordi de selv er hellige, men fordi Han, hvis liv de lever, og som lever i dem, er hellig; et ejendomsfolk er de, og dette ejendomsfolk skal være som Herrens lemmer gøre Hans vigtigste gerning: Det skal *forkynde*, forkynde Hans guddomskraft, som kaldte dem fra mørket i denne syndefaldets verden, hvor mørket netop nu tiltager og alskens råd og sygdom voxer i hver en krog, ud til Hans underfulde lys, som alene åbenbarer, hvad sandhed og liv er.

Dét er evangeliet til dig: Der er kun een mellemmand mellem Gud og mennesker, mellem Gud og dig: Mennesket Jesus Kristus, som selvom Han er opfaret til Himmels og sidder ved Gud Faders højre hånd, dog lever her på jorden og gør sin mellemmands-gerning i den Kirke, Han selv har bygget på Petrus, klippen; i den og gennem den kan du selv få del i al Guds herligheds rigdom og nåde og evigt liv. For ved at være del af denne Hans Kirke, ved at *være* Kirke, er du del af Ham, er du lem på Hans legeme, ER du Ham og Han dig, og så er du dermed arving til al Guds herlighed som Hans elskede barn.

»Vi er Guds hus og Kirke nu» skal vi synge, og det er sandt. I denne Kirke skal, som vi sang det allerførst: »nåden og sandheden mødes». for denne Kirke er *Hans* legeme, om hvem der siges i begyndelsen af Johannes-evangeliet, at Han er »fuld af nåde og sandhed». Nåden og sandheden mødes kun i Ham, derfor

afvendes Guds sandheds vrede kun ved den nåde, som netop Han, Kristus, har vundet for os på korset. Kun i Ham er nåde og sandhed eet, kun i Ham er fred og liv.

Så flygt da hen i Hans favn: Han har jo selv bygget dig et tilflugtssted på jorden: Kirken, hvor »på det jævne nåden og sandheden mødes».

Ja, flygt til Ham, det var det, dagens første læsning startede med at sige til os: »Kom til Ham, den levende sten, der vel er vraget af mennesker, men udvalgt og kostbar i Guds øjne» — Ham skal vi komme til, Ham skal vi flygte til i håb om nåde og fred; og hos Ham skal vi så, sagdes der i læsningen: »Og lad Jer selv som levende stene opbygge til et åndeligt hus, til et helligt præsteskab ...» Ja, det er dét, vi skal: Når vi er flygtet fra Gud, lovens giver, som ikke kan og gør andet end at fordømme os for vor synd, flygtet hen i armene på Guds Søn, i hvem al tilgivelse er, så lader vi os der gøre til Kirke af Ham, Han bygger sin Kirke af os på klippen Peter, for kun som Kirke, kun som Hans legeme går vreden os forbi. Der ER kun eet fristed i denne verden, som ikke rammes og lægges øde af Guds retfærdige harmes glød: Sønnen; Hans hovede er i Himmelen, men Hans legeme er her på jorden, og deri kan du skjule dig og være tryk, du skal lade dig indgå som en sten i dette bygningsværk, for dér alene finder du fred og evigt liv, dér har Gud lagt dig vejen tilrette, ad hvilken du skal gå, for at gå Jesu vej, for at leve Hans liv. Og Hans liv er evigt.

Gud være lovet for Sin hellige, almindelige Kirke.

AMEN.

Ole Wierød

## Kommentar: DE MILDE OG DE HÅRDE

**F**OR snart mange år siden læste jeg i en avis en bemærkning i forbindelse med det store koncil i Rom af en doktor ud i teologien. Han fortalte om en bestemt gruppe af *konervative* romerske teologer, at de havde »hårde og kolde ansigter». Det forekom mig nærmest komisk, at det at være konservativ i teologisk henseende ligefrem påvirkede udseendet! Ved nærmere eftertanke gik det dog op for mig, at jeg havde mødt det samme fænomen tidligere både i kirkehistorien, i romaner og i den offentlige debat, at man talte om »hårde» ortodokse teologer, medens de *liberale* altid var »milde», hvad man gerne kunne se på deres smil og deres øjne.

Er det dog ikke et mærkeligt skel? Det skal være udtryk for hårdhed, hvis en præst siger, at man bør søge Guds hus og høre hans ord, hvad der ifølge apostlen Paulus er selve vejen til tro? Det er derimod en mild og kærlig præst, der aldrig siger sådan noget! Man er hård og kold, hvis man forkynnder kirkens »dogmer», den hele tro, medens det er en mild og kærlig forkynnder, der prædiker, at man ikke skal tage det for bogstaveligt, hvad der står i trosbekendelsen om Jesu underfulde fødsel og opstandelse. For dem, der ellers ikke kan fordrage dogmer, er det ligefrem blevet et dogme, at sådan går skellet mellem »de milde og de hårde». Ja, i en Folkekirke, hvor der ellers aldrig må være »skel», bliver *dette* skel atter og atter understreget!

Ikke mindst i de senere år er dette skel dukket op, når det drejer sig om det brede spektrum, der har med ægteskabet at gøre. Det er altid milde, kærlige præster, der ganske frimodigt vier fraskilte — måske nogle, der har deltaget i den ceremoni flere gange. Jeg kender et autentisk tilfælde, hvor en præst viede en tidligere konfirmand for anden gang — efter en skilsmisse. Nogle husker hans muntre bemærkning ved afslutningen på gildet: »Skal det være en anden gang ....

så sig bare til!» I virkeligheden ville det altså blive tredje gang ....

Derimod er man pr. definition hård og ukærlig, hvis man bundet til Skriftens ord og kirkens tradition nødes til at sige nej. Ingen kan forestille sig, at man skulle sige dette — undertiden smertelige — nej i håbet om dermed at gøre blot en lille indsats med den skilsmisse-epidemi, der efter al erfaring og en uendelighed af vidnesbyrd i den moderne litteratur næsten kun har bragt sorg og ulykke med sig. Eller, at man er kommet i den situation, fordi man ikke kan få tankerne bort fra den anden part, den efterladte ægtefælle og de børn, der ikke kommer med til gildet. Det hjælper ikke; dommen er afsagt over en.

Helt det samme gælder med hensyn til den voldsomt accellererende udvikling, der er sket i andre felter af det samme kompleks. Det var selvfølgelig en mild, gammel præst, der i sin tale til konfirmanderne sagde, at de endelig måtte huske at bruge kondom. Da der kort efter blev holdt afskedsfest for ham, fik han ifølge egnens avis en varm tak derfor. Vi andre, der offentligt har taget til genmæle mod den af skattepenge betalte agitation for »fri sex» for alle unge, som den dødelige sygdom AIDS gav anledning til, er selvfølgelig hårde og ungdomsfjendske, der ikke kan unde dem den adspredelse. At ens hensigt skulle være at fortælle de unge, at de kan få den aller største og varigste glæde på det område ved at vente på den ene, synes ingen at kunne fatte.

Det samme skel mellem »de milde og de hårde» møder vi med hensyn til det helt aktuelle spørgsmål om ordination af praktiserende homofile ansøgere til præsteembedet. Jeg læste, at det var den milde pastor Paul Honoré, der med sin stærke sociale indstilling også havde en sådan kærlighed til de homofile, at han i Kristeligt Dagblad gik ind for, at en præst med denne praksis skulle have lov til at flytte ind i præstegården med sin

### RE-FORMATIO's FORLAG:

*Ole Skjerbæk Madsen: TJENESTER OG NÅDEGAVER.*

En debatbog om at være menighed, om de troendes almindelige præstedømme og om det kirkelige embede. 151 sider. Bogladepris kr. 126,00.

Pris for medlemmer af FKF og af FKF's abonnementskreds kr. 84,00.

Fås ved henvendelse til RE-FORMATIO's FORLAG, Ekspeditionen, Kirkegade 88, 6700 Esbjerg, tlf. 05 13 81 05.



»ven». Lad mig blot bekende, at årsagen til, at dette gammelkendte skel mellem »de milde og de hårde» dukkede op i mit sind, var, at jeg med mit svar til ham endnu engang kom på den gale side af skellet. Jeg havde selvfølgelig været ude

for det tidligere i anledning af noget, jeg havde skrevet; men det overraskede mig alligevel, at jeg også skulle oppleve det i anledning af *dette* fænomen.

Poul Ulsdal

## REFORMASJONEN I 1537

### »400-ÅRSNATTEN» SOM TEOLOGISK BYRDE

**N**ATT til 1. april 1537 seilte erkebiskop Olav Engelbriktsson fra Norge for å unnsnippe dansk kongens leiesoldater. Med seg ombord hadde erkebiskopen deler av kirkeskatten i Nidaros. Erkebiskopen og kirkesølvvet endte i Nederland for aldri å vende tilbake. Hva var skjedd?

Mens en nåtidsprotestant som Andreas Aarflot beklager at Olav »flyktet med verdifulle skatter» fra landet, fremstod kanskje erkebiskoppen for datidens nordmenn snarere som den der i siste øyeblikk reddet kirkesølvvet fra de danske tyver. Men det motsettellesfulle perspektiv blir desto vanskeligere som erkebispens flukt ikke bare betegner den romersk-katolske kirkes opphør som statsbærende religion, men også Norges undergang som selvstendig nasjon. Religionsskiftet inngår slik som siste akt i det politiske spill som den danske kongemakt hadde ført mot Norges selvstendighet.

»Reformasjonens innførelse i Norge», konkluderer derfor kirkehistorikeren Oluf Kolsrud, »er — det kan ikke nektes — et bevis på vårt folks politiske, nasjonale og åndelige vanmakt». Reformasjonen avbryter en kulturell og økonomisk fornyelse i Norge, idet landet i 1537 gjenstår uten selvstyre som nasjon: »Då vart ein gamal sterk *nasjonalpolitisk* samanheng i Noregs historie avbroten; djupe røtter, som næra vårt eige, historiske framvaksne statsliv, vart avskorne, og landet gjekk inn i ein politisk stillstandsperiode, som kom til å vara oppi mot 300 år». Derimot understreker Kolsrud at reformasjonen ikke kan legi-

timeres gjennom påstanden om et forfall i Den katolske kirke i Norge. Det religiøse forfall begynner etter 1537 i og med at den gamle kirke mister sin autoritet.

Problemstillingen i det følgende er dels å utdype denne påstand om reformasjonens ikke-religiøse forutsetninger, dels å påpeke de vanskeligheter som reformasjonsverket senere skapte for Den norske kirkes selvforståelse. Det siste problem aktualiseres særlig i forbindelse med den forlegenhet som jevnlig oppstår ved feiringen av reformasjonsfesten. Så langt i 1987 synes heller ikke reformasjonsjubileet markert i Den norske kirke.

#### Reformasjonsverket

Problemet er simpelthen at den lutherske reformasjonen kom til Norge utenfra og på tross av folkets vilje og ønske. Religionsskiftet skjedde altså ikke som en frukt av religiøs begeistring. I den grad vi hører om lutherske idéstrømninger i Norge dreier det seg om det tyske hansomiljøet i Bergen, og om hvordan Bergens brave borgere søkte å holde også dette tyske påtrykk på avstand.

Norge ble derfor luthersk, ikke som følge av en religiøs gjæringsprosess, men ved at Herredagen i København i 1536 først erklærte Danmark som luthersk, idet de katolske bispene hadde støttet den tapende part i den nyss avsluttede borgerkrig. Men dernest vedtok adelsmøtet også å oppheve Norges selvstendighet som eget kongerike, idet landet ble definert som »et ledemot av Danmarks rike» på linje med Sjælland og Fyn. Nordmennene våknet altså opp en

morgen i oktober 1536 som danske lutheranere i analogi med at irene i sin tur ble erklært som engelske reformerte og polakkene som tyske protestanter. Den følgende vår ble vedtaket på Herredagen til realpolitikk fullbyrdet av en dansk invasion som erkebiskopen forjeves forsøkte å hindre. Slik ble Norge luthersk ved å bli dansk provins, idet den katolske kirke var den siste skanse for norsk selvstendighet.

#### Den politiske nyordning

Som fullbyrdelsen av danske politikk siden dronning Margrethes dager har reformasjonen i Norge kun indirekte noe med Luther å gjøre. For som europeisk fenomen fullbyrder reformasjonen en århundre lang oppløsningsprosess av vestkirken nord for Alpene, idet Luthers allianse med de tyske stammefyrster fører til dannelsen av en rekke nasjonalkirker, kontrollert av verdslige maktthavere.

For Norge betyr reformasjonen for det første at den romerske kirkeprovins i Nidaros omformes til en utkant av den danske nasjonalkirke. Men i dette gikk dernest det kirkelig lederskap over fra den norske erkebiskop over til et kirkestyre kontrollert av den danske kongemakt. Fra 1537 tar kong Christian III på seg ansvaret for all religionsutøvelse i riket. Hendelsesforløpet karakteriseres av historikeren Steinar Imsen som et kirkebrudd snarere enn som en reformasjon: »Det var ikke tale om å reformere kirken; den var avskaffet som egen institusjon». Sentrum i kongens avgjørelser var politiske mål og motiver: »Samfunnsorganene, maktposisjonene var kongens primære mål. Troen var et nødvendig appendix». Det var den katolske kirkes samfunnsposisjoner, dens administrative apparat, dens økonomi, dens normerende innflydelse som stod i sentrum for kongens revolusjonære samfunnsomveltning.

#### Kongens livssynsmonopol

Med Christian III's religiøse tiltak forsvant slik middelalderens dualistiske

samfunnsmodell basert på Augustins distinksjon mellom åndelig og verdslig makt. Sant nok avviser kongen at geistlige ledere skal ha verdslig samfunns- makt, men han tar til gjengjeld selv på seg ansvaret for det åndelige regimente. Det skulle altså ikke lenger være to samfunnsorganiserende makter i riket, men bare én øvrighet: Kongen.

Kirkeordinansen av 1537/39 legger det teoretiske grunnlag for nyordningen. Kongen begrunner her sitt kirkestyre på sin innsikt i evangeliet og godtar ingen menneskelig autoritet ved sin side i det å fylle tomrommet etter paven og de katolske biskoper. Det er ikke ut fra en slags kirkelig embedsstatus som nødbiskop at kongen nu vil styre kirken, påpeker også den danske kirkehistoriker J. Stenbæk om kirkeordinansen, men det kongelig kirkestyre hviler på kongens stilling som almen øvrighet i riket. Tanken om en ugudelig øvrighet ligger helt utenfor ordinansens horisont. I sin kongerolle forstår monarken seg som Guds tjener: »Stutt sagt», konkluderer også rettshistorikeren Gudmund Sandvik om kirkeordinansen: »Kongen kjenner Guds lære. Som konge har han det gudgjevne ansvaret for at lære blir satt ut i livet og for måten det skal skje på. Dette ansvaret og den for formålet nødvendige makt er han aleine om».

Slik sikrer kongemakten seg ikke bare et samfunnsorganiserende monopol, men i forlengelsen av den religiøse nyordning oppstår det også et kongelig livssynsmonopol med den nye lutherske geistlighet som »sentralmyndighetens livssynspolitikk». Kirkeordinansen pålegger superintendentene »å holde kongens undersätter fredssommelige og lydige med den undervisning han skulle gjøre i sin preken om øvrigheten». Stort klarere, bemerker Imsen, kan det politiske siktemål med religionsforandringen ikke formuleres.

Men kongen kunne likevel ikke stole på den norske geistlighet som satt fast i katolske tankebaner. De nye superintendentene skulle derfor påse at prestene,



som det heter i et kongebrev af 1574, ikke diskuterte religiøse spørsmål. Kongen vil ikke tolerere teologiske diskusjoner, og så sent som i 1617 innskjerpes det overfor superintendentene at de plikter å sensurere prestenes lesning. Reformasjonen skaper derfor, igjen med Imsens ord, forutsetningen for at Danmark-Norge utvikler det »mest strømlinjeformede og varige enevelde i hele Europa».

### Anneksjonen av Norge

Men reformasjonen var ikke bare en politisk samfunnsomveltning. Den religiøse nyordning var også en gigantisk økonomisk forretning for den danske kongemakt. Den katolske kirke eide ved midtaldernes utløp mere enn 40 % av den dyrkbare jorden i Norge og var slik et fristende bytte. Hendelsesforløpet under reformasjonen understreker da også den danske kongemakts økonomiske interesser.

I en instruks av 17 juni 1537 anfører kong Christian III overfor sin stattholder i Bergen, Esge Bilde, at han umiddelbart skal sikre seg kirkens eiendommer, men samtidig må han vokte seg for å utfordre den romerske kultpraksis, idet dette kan skape religiøs uro: »Vi befaler deg å la alle kirkenes personer og sogneprester over hele stiftet bli ved deres gamle skikker ..., forat det ikke skal volde noen forskrekkelse eller uenighet blant den fattige, simple og uforstandige almue». Politiske grunner og økonomiske hensyn tilsier at de religiøse aspekter ved reformasjonsverket stilles i midlertidig bero.

Samtidig som kongen gjennomfører sitt økonomiske program lar han altså presteskapet foreløpig gå i fred; ja, prestene i erkestiftet få faktisk fordoblet sin lønn, idet kongen kjøper deres loyalitet ved at den såkalte »fattigluten», den diakonale fjerdedel av tienden, skal tilfalle de prester som oppgir den gamle tro.

For Norge var ellers nyordningen ikke økonomisk fordelaktig. Den danske

kongemakt benytter sin nyvundne makt etter reformasjonen til radikalt å øke skattebyrden. Mens Norge var egen kirkeprovis under den danske krone, påpeker Kåre Lunden, var skattetrykket relativt moderat, men etter 1536 bidrar Norge med en »stor, kontinuerleg u-hjelp til Danmark». Kongens inntekter var ikke bare større i Norge enn i Danmark. I 1660-årene er det kalkulert med en skatteinngang i Norge på ca 900.000 rdl. mot kun 850.000 rdl. i det befolkningsrikere Danmark. Om kring 1670 ble omkring 65 % av de norske skattepengene overført til Danmark. I 1807 var tallet redusert til ca 50 %. Skatteoverføringen representerer i hele perioden ca to kuverdier per år per bonde, ifølge professor Lunden. Overført til dagens system kan man muligens omskrive det til ca 20.000 til 25.000 kroner pr. skatteyder pr. år i henimot 300 år.

### Folkets motstand

Da så lutherdommen sommeren 1537 var offisielt etablert i Norge, satte kongemakten gradvis inn sine ressurser for å skape et religionsskifte.

Mot dette svarte den norske befolkning dels med aktiv motstand, dels med resignasjon. Reaksjonen var særlig tydelige i 1550-årene, da f.eks. to bønder etter kongelig ordre brennes i Oslo bispedømme for å ha undervist folket »at tjene Gud og Mariam». Kongemakts representanter møtte folkets protest med total å underkjenne den katolske tro, idet hendelsene i 1537 fremstilles som Norges egentlige kristningsverk og ikke kun en reform av det katolske; stattholderen på Bergenhus advarer derfor i 1553 almuene mot fortsatt å sette seg opp mot »kristendommen som Kgl. Majestet for 15 år siden lot innføre i sitt rike». Tilbakefall i katolisismen straffes på linje med trolldom og blodskam.

Det norske folks motstand var likevel så sterk at Peder Palladius, Sjællands superintendant, ikke maktet å løse prestemangelen ved å motivere danske prester til å reise »til Norrig, som da af et almin-

deligt rykte var sagt at være så farligt og et haardt folk udi, som sloge prester og andre ihjel».

Kirkehistorikeren Oluf Kolsrud konstaterer 18 prestedrap i reformasjonsprosessen, men understreker særlig den passive motstand i befolkningen: »Ikkje mange år etter reformasjonen var innført, er det tydelig å merka, at tilhøvet åt folket til kyrkja gjeng over til likesæla og vanvirdnad... ein kann mest tala um demonstrativt vanvirdnad; — folket tek til å venda seg *ifrå* prest og kyrkje — og seinare *imot*. Dette kjem fram særleg på Vestlandet, der reformasjonsverket fyrst tok til. Almugen kom ikkje til kyrkja med borni for å få deim døypte, — dei henta ikkje presten til dei daude-sjuke, dei svara ikke presten hans tiend. Dei lét kyrkjebyggnadene forfalla og forsømde kyrkkjeinventaret og kyrkje gardane....

Men um ålmugen vanvyrde den kyrkjelege orden, so kasta dei ikkje dermed vrak på kristendommen», fortsetter Kolsrud: »Tvertom. Dei heldt fast ved den gamle kyrkjeskikk og tru... Her ligg vel det eigenlege motivet, til at ålmugen i Norge so ålment drog seg undan sine økonomiske plikter imod kyrkja etter reformasjonen: dei sakna dei åndelige goder som den gamle kyrkja hadde tygde deim... medan den nye berre kravde dei same avgiftene utan å gjeva slikt vederlag».

Så sent som i 1606 klager Peder Clausen Friis over at bønderne ikke bare ber om at den gamle tro og pavelærdom må komme igjen, men samtidig håper de til Gud at de får leve lenge nok til å slå ihjel de lutherske prester. Kirkeordinansen av 1607 tar hensyn til disse forhold, idet kongen forordner at papistene skal være i fred med mindre inngrep fordres for eksemplets skyld. Men for å legitimere reformasjonen tyr man også til enklere midler; motreformatoriske misjonærer i Norge rundt 1650 oppdaget til sin forbauselse at folket var blitt forklart at lutherdommen var en katolsk reformbevegelse.

### Reformasjonsfester

Ved reformasjonsfesten i København i 1617 hyldet den norske teolog Cort Aslakssøn kong Christian III som den store befrier fra katolisismens mørke. Hendelsesforløpet i reformasjonsårhundret fremstilles som en kamp mellom den sanne religion og djevelen og slik en parallell til Israels utferd fra Egypt. De verdige religiøse godene som var kommet med Luther, har den danske kongemakt bevart under Guds bevåkenhet og styrke.

Men det er klart at reformasjonsverket stiller norske lutheranere i forlegenhet fra det øyeblikk Norge igjen var løst fra Danmarks formynderi. Den kgl. kommisjon som forberedte reformasjonsfesten i 1837 lot uttale »at Tanken om de sørgelige Minder, som knytte seg til den periode af vort Fædrenelands Historie, i hvilken Reformationen hos oss blev indført, bør bevirke, at Glædesyttringerne noget indskrænkes».

Hundre år senere, ved reformasjonsfesten i 1937, erkjenner biskop Eivind Berggrav de faktiske forhold, men ser likevel noe positivt: »Født i trang og tvang, en kan gjerne si: i utlendighet, blir reformasjonen likevel den frigjørende sjelskraft som samler Norge... Folket ... kjente ikke dengang personligheten Luther. Det var ikke opplevelsen av hans storhet som gjorde reformasjonsverket... Det tok sin tid, men det nye tok til gjengjeld hjerte-feste i folket... Vi ser gjennom århundrene hvordan reformasjonen gror i Norge... Norge har den bredeste folkekirke i lutherdommen».

### Luthersk forlegenhet

I en historisk situasjon hvor Norge konkurrerer med Albania om å være det mest sekulariserte land i verden, er den brede folkelige tilslutning til lutherdommen neppe et særlig tungtveiende argument. Berggravs tanke om den religiøse lykke som fødes av den politiske tvang, har likevel vært mønster for den senere fremstilling av reformasjonen på luthersk hold.



Menighetsfakultetets kirkehistoriker Andreas Seierstad kan stå som et eksempel med sin forestilling om reformasjonen som en pedagogisk prosess frem til Hans Nielsen Hauge. Seierstad finner det «sårt at reformasjonen skulle koma ikklædd dansk mål»: «Reformasjonen kom ikkje avdi han hadde sprent seg veg gjennom vekkjing, men avdi vi som nasjon var kopla saman med Danmark». Seierstad trøster seg likevel med at reformasjonen ikke var noe som skjedde i 1537. Dette er bare et maktskifte og ikke den egentlige reformasjon som kom hundre år senere med påvirkningen fra og med den tredje generasjon. Innskriften på dansk prests gravsten fra 1658 viser, ifølge Seierstad, at den lutherske reformasjon har gitt frelsesvisshet til Norges folk. Sant nok, synes Seierstad å mene, skjedde også denne påvirkning med tvang, men «eit evangeliseringsinngrep ovanfrå ... kjendest ikkje som ei krenkjing av personlegdomen, — likso lite som skuletvang, når det gjeld umyndige, kan reknast for personlegdomstvang».

Ved MF's reformasjonsfest i 1967 synes likevel systematiker John Nome å reservere seg overfor denne type reformasjonsbegrunnelse. «Reformasjonsjubiléum — hvortil?» var Nomes spørsmål og han anfører «to alternative momenter som her trenger seg i for grunnen: Interessen for *Luther*, reformatoren selv, ... og/eller for reformasjonsverket som helhet». Nome viser til Fredrik Paasches tale ved reformasjonsjubiléet i 1917 som eksempel på at reformasjonen kan feires i lys af Luthers personlighet snarere enn på bakgrunn av det historiske hendelsesforløp. Også idag gjelder det å feire *Luther* for på den måte å gripe reformasjonen som et teologisk anliggende slik at vi kan finne oss selv i lys av Luthers distinksjon mellom lov og evangelium.

Om derfor professor Seierstad søkte å unnsnippe sin forlegenhet over hendelsene i 1537 ved å oppløse reformasjonsbegrepet i en pedagogisk abstraksjon, synes professor Nome å ville oppgi en historisk vurdering av reformasjonsverket

til fordel for en dogmatisk bejaelse av Luthers person.

### Historiens byrde

Begge holdninger må karakteriseres som nødløsninger i forhold til reformasjonen som historisk virkelighet. Faren er at konfesjonell lutherdom derved skal havne i historiløshet. «Ligegyldighet overfor historien», gjorde den ortodokse teolog George Florovsky gjeldende; «leder alltid til sekterisk tørrhet, til doktrinære holdninger».

Avslutningsvis vil jeg derfor påpeke tre områder hvor «dansketidens kirkelige arv» fremdeles synes å binde Den norske kirkes liv:

I samvirke med Den norske kirkes geografiske isolasjon kan neglisjeringen av det historiske hendelsesforløp i reformasjonsprosessen fort føre til en slags «uvidenhets arroganse» i det ekumeniske møte med andre kirkesamfunn i Norge. Den norske kirke opptre undertiden med en selvsikkerhet som avspeiler lutherdommens religiøse monopol i kongeriket. Den statskirkelige lutherdom kalles derfor til ærbødighet overfor Romerkirkens bekjennere og martyrer som i reformasjonsprosessen ikke bare forsvarte sin tro, men også Norges selvstendighet. Denne ydmykhet i forhold til religiøse privilegier med opprinnelse i den kongelige danske statsreligion, kan også passende inkludere de dissenterne som på statsmaktens ordre ble landsforvist for å ha utfordret den konfesjonelle enhetsstat.

Men for det annet kaller reformasjonshistorien Den norske kirke til selvkritiske spørsmål om kirkens rolle i samfunnets aktuelle verdibrytning. Historisk har Den norske kirke på eiendommelig måte fremholdt lydlighet mot øvrigheten som gudvillet plikt. Dette avspeiler ikke bare Luthers underdanighet overfor fyrstemakten, men også danskekongens bruk av lutherdommen i sitt norske lydrrike. Striden omkring abortloven etter 1975 truet alvorlig denne tradisjon ved å hevde den kristne tros egenart mot stats-

makten. Likevel fremstår Den norske kirke stadig som en samfunnsstøtte, der også i sitt sosial-etiske engasjement står overfor faren for at den kristne tro igjen skal gjøres til forspann for statsmaktens kontroll av borgernes moral.

Een tredje problemstilling knytter til Den norske kirkes bestrebelser med å frigjøre seg fra det kirkestyre som Grunnlovens §§ 16 og 21 forutsetter. Når kongen anordner den offentlige

gudstjeneste og utnevner rikets geistlige embedsmenn, avspeiler dette kongelige kirkestyre forståelsen av kongen som Guds tjener i kirkeordinansen av 1537. De forsøk som idag skjer på å overføre kirkestyret fra staten til «kirken selv», strider derfor til syvende og sist mot bærende tanker i vår reformatoriske arv.

Roald Flemestad

## KIRKENS GUD ER ABRAHAM, ISAKS OG JAKOBS GUD

**D**A Guds Søn blev menneske, var der kun eet sted, hvor dette store, hellige under kunne finde sted, nemlig i det jødiske folk. Blandt alle folkeslag havde Gud udvalgt det til at være særligt privilegeret, hans ejendomsfolk.

Jøden Paulus taler om «mine brødre, mine kødelige stammefrøder. De er jo Israeliter, dem tilhører (nutid!) barnekårene og Guddoms-herligheden og pagterne og tempeltjenesten og forjættelserne, dem tilhører fædrene, og fra dem stammer ifølge sin kødelige herkomst Kristus, som er over alle ting Gud — højlovet i evighed! Amen» (Rom. 8,3-5).

Gud blev ikke menneske i al almindelighed, et abstrakt idealmenneske, men Gud blev jøde!

Den nikænske trosbekendelse burde egentlig lyde: «Som for os mennesker og for vor frelse nedsteg fra Himlene og blev kød ved Helligånden af jomfru Maria og blev jøde».

Udfanget i Nazaret og født i Bethlehem af en jødisk mor Mirjam. Hans arveanlæg stammer fra en jødinde. Når de så ham i Nazaret, sagde de: «Hedder hans moder ikke Maria?» (Matt. 13,55). Han lignede sin mor, så alle kunne se, hvor han hørte til. En raceren jøde.

Jeg mindes engang i en synagoge, hvor der kom en høj, smuk, myndig jødisk mand ind. Uvilkårligt tænkte jeg: Sådan må det have virket, når Jesus kom

ind i synagogen.

Jesus levede som en typisk from jøde. Efter sin sædvane gik han på sabbaten ind i synagogen, han var ikklædt det jødiske bedesjal, tallit, forsynet med kvaster i hvert hjørne (4. Mos. 15,37 flg.): «Og de bad ham om lov til blot at røre ved kvasten på hans kappe» (Mt. 14,36). Han fremsagde den jødiske trosbekendelse, Schema: «Hør, Israel! Herren vor Gud, Herren er een; og du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte, af hele din sjæl, af hele dit sind og af hele din styrke». Og den skriftkloge måtte sige til ham: «Rigtigt, Mester, sandt er hvad du sagde» (Mark. 12,29).

Israels Gud er også Jesu Gud.

Og da Jesus døde, skrev Pilatus over hans kors: «Jesus fra Nazaret, jødernes konge». Han levede og døde som jøde.

### Kirkens jødiske baggrund

Når vor frelse således afhænger af en jøde, så må det også præge kristendommen. Ganske vist har kirken forfulgt jøderne på det grusomste: Korstogene, inkvisitionen, koncentrationslejrene, alt det, som jøderne ikke kan glemme os. Men mon der ikke er ved at ske en ændring her. Efter Auschwitz er verden blevet anderledes — eller burde være det!

Naturligvis skal vi ikke slavisk efterligne jødedommen, men vi kan lære af den om forholdet til Gud. Vi må jo al-



drig glemme Jesu ord: »I samaritanere og hedninger tilbeder det, I ikke kender, men vi jøder tilbeder det, vi kender, thi frelsen udgår fra jøderne» (Johs. 4,22). Vi må jo ikke glemme, at det billede, vi kristne har tegnet af jødernes tro på Gud, er den rene karikatur. Også for jøderne er Gud nådens Gud. En har sagt, at i templet opbevarede de ti bud i pagtens ark, dækket af nådestolen og dermed af forsoningsblodet. Nåden over-skyggede budene.

Paulus sammenligner i 2. Kor. 3,7 flg. den jødiske og den kristne gudstjeneste: »Det gamle lovsystem, der med bogstaver var hugget ind i sten, førte til død. Dog havde dette system så meget af Guds herlighed over sig, at Israels folk ikke kunne holde ud at se på Moses ansigt. Hvis den plan, der leder til dom, var herlig, hvor meget herligere er da ikke den frelsesplan, der gør mennesker retfærdige over for Gud! (Ny Testamente på hverdagsdansk).

Selv om jøderne ikke anerkender Jesus som Guds Søn og verdens frelser, så er Gud alligevel til stede i synagogen med sin herlighed.

Israel er stadig elsket af Gud for fædrenes skyld. Derfor skal vi også elske dem og kappes med dem om at forkynde Guds nåde.

Da arkitekten havde bygget Sofiakirken i Konstantinopel, sagde han: Jeg har overgået dig, Salomon! Sådan skal vi også, når vi går fra kirke, kunne sige: Jeg har overgået dig, Salomon! Her er endnu mere af Guds herlighed til stede i vor kirke end i Salomons tempel!

Det er symbolsk, at i København ligger synagogen og domkirken næsten som naboer. Og vil nazister brænde thorullerne, så skal kirken nok gemme dem, som det skete under besættelsen. Sådan ligger også i Kapernaum den jødiske synagoge, hvor Jesus færdedes, og Peters hus side om side. Synagogen blev udvidet til det, vi ser i dag. Og Peters hus blev bogstavelig talt slidt op af de første kristne, så man måtte rive det ned (dog er den berømte dortærskel fra Mk.

2,2 bevaret), og så har man bygget en stor ottekantet kirke. De to bygninger står ikke som konkurrenter og fjender. De hører sammen, for i dem begge har Jesus været.

Lad os blot lære af jøderne. Vi har dog salmebog til fælles: Davids psalmer, Jesu salmebog. Den lyder på sabbatsdagen, lørdagen, både i synagogen og i Domkirken.

Axel Torm siger i jødisk fromhedsliv, s. 18 følgende:

»Det vigtigste ved en jødisk gudstjeneste er bøn og skriftlæsning. Der er gudstjeneste hver dag i synagogen, endda tre gange i dagens løb. Jødedom kan sige os noget om de faste bedetimers betydning. Den jødiske bønnebog hedder: Siddur. Og siddur betyder orden. Der skal være orden i ens bønneliv. Bønnen er det vigtigste ved gudstjenesten. Tog man dem bort, blev der ikke meget tilbage. Når vi indskrænker bønnen ved vore gudstjenester, fordi de trætter folk, ville en jøde måske sige til os: Hvis bøn trætter, ved I så, hvad bøn er? Kristendommens ånd er i dens forkyndelse, jødedommens vej er i dens bøn, en vej til Gud, en vej til at forherlige hans navn. Jødedommen er ikke lære, men liv. Og til livet hører bøn og gerning».

Abrahams Gud er den kristne Gud. Derfor gælder ordet til Abraham også os: »Jeg vil gøre dig til et stort folk, og jeg vil velsigne dig og gøre dit navn stort, og vær en velsignelse. Jeg vil velsigne dem, der velsigner dig og forbande dem, der forbander dig; i dig skal alle jordens slægter velsignes» (1. Mos. 12,2). Det har jo historien tydeligt vist, at de, der forbandede jøderne, selv blev en forbandelse! Vort forhold til Guds velsignelse afhænger af vort forhold til Abrahams børn, jøderne.

Gal. 3,13: »Kristus løskøbte os fra lovens forbandelse, for at den velsignelse, som blev givet til Abraham, måtte blive hedningerne til del i Kristus Jesus. Altså velsignes de, der er af tro, sammen med den troende Abraham».

Der er et nært forhold mellem Abra-

ham og Jesus: »Abraham, jeres fader, frydede sig over at skulle se min dag, og han fik den at se og glædede sig. Da sagde jøderne til ham: Du er ikke halvtreds år endnu, og du har set Abraham! Jesus sagde til dem: Sandelig, sandelig siger jeg eder, før Abraham blev til, er jeg» (Johs. 8,56).

Men derfor forstår vi også, at saligheden både for jøder og hedninger er at skulle deltage i »den himmelske banket» sammen med Abraham: »Mange skal komme fra øst og vest og sidde tilbords med Abraham og Isak og Jakob i Himmeriget» (Matt. 8,11), eller rettere: ligge til bords, som Lazarus lå til bords med hovedet i Abrahams skød.

Derfor handler den store domsscene i Matt. 25,31 om vort forhold til jøderne. I Jer. 3,17 hedder det: »På hin tid skal man kalde Jerusalem Herrens trone, og der, til Herrens navn i Jerusalem, skal alle folk strømme sammen».

I tilknytning hertil taler Jesus om, at når Menneskesønnen kommer i sin herlighed, og alle englene med ham, da skal han sætte sig på sin herligheds trone (i Jerusalem). Og alle folkeslag (gojim, hedningerne) skal samles foran ham, og han skal skille fårene fra bukkene. Men det skal afgøres af vort forhold til en anden gruppe, som ikke hører til hedningerne, nemlig jøderne. Jøden Jesus siger: Hvad I (hedninger) har gjort imod en af mine mindste (jødiske) brødre der, har I gjort imod mig. Til de hedninger på hans højre side, som har gjort godt imod Jesu brødre, skal han sige: »Kom hid, I min Faders velsignede». — Altså igen et forhold mellem velsignelsen og vort forhold til jøderne; de repræsenterer Jesus, en god gerning mod dem, er en velgerning mod deres landsmand, Jesus. Vi må i enhver jøde se Jesus.

### Tusindårsriget

Jerusalem som Herrens trone har en evig fremtid. Den og ikke Rom er den evige stad.

Derfor skal vi bede for Jerusalem: »Bed om Jerusalems fred! Ro finde de,

der elsker dig» (Ps. 122,6).

Israel ligner ikke en gammel, vissen blomst, men snarere en blomsterknop, der i rette tid vil udfolde sig i al sin pragt.

Psalme 48 hylder Jerusalem: »Stor og højlovet er vor Gud i sin stad. Smukt løfter sig hans hellige bjerg, Zions bjerg, vor Guds by. Til evig tid lader Gud den stå. Drag rundt om Zion, så I kan melde slægten, der kommer: Sådan er Gud, vor Gud for evigt og altid, han skal lede os». Alt i Israel peger fremad mod slægten, der kommer. I billedtale skildres det, der kommer.

Omskærelsen af barnet på ottendedagen peger frem mod barnedåben, kun således, at dette nye pagtstegn også skal gælde piger. Og pagtsmåltiltidet på Sinai peger frem mod nadveren: »Derpå tog Moses blodet og sprængte det på folket, idet han sagde: Se, dette er pagtens blod, den pagt, Herren har sluttet med eder på grundlag af alle disse ord. Og Moses, Aron, Nadab og Abihu og halvfjerdsindstyve af Israels ældste steg op og skuede Israels Gud; under hans fødder var der ligesom safirfliser, som selve Himmelen i stråleglans. Men han lagde ikke hånd på Israeliternes ypperste mænd. De skuede Gud, og de spiste og drak». Her er kun den forskel med nadveren, at her er det de ypperste mænd, men ved nadverbordet spiser Jesus med toldere og syndere.

Men dette fremadskuende når sit højdepunkt, når Tusindårsriget, »Gyldenåret», for at tale grundtvigsk, er inde, og Djævelen er bundet i tusind år, og Gud har sejret over alle sine fjender.

Det er tanker, som ofte har været glemt, men som nu er ved at være aktuelle.

I fjor var der Grand Prix i Norge. Medens de fleste bare mødte op med noget pjat, havde Israel en vidunderlig sang, som desværre blev sunget på hebraisk, så folk ikke forstod det. Men kunne den synges på noget andet sprog end Guds eget?

Yavoh Yom: Jeg ønsker at leve med



den følelse, at den vil komme, med den tro, at den vil blive virkelighed, men den kærlighed, som ikke har noget navn. — Dag vil komme til os, en dag, når alle vore børn vil synge en sang. Jeg ønsker at leve med den følelse, at den vil komme, med den tro i hjertet i en lille bøn, som betyder så meget. Alle ønsker at leve med den følelse, at den vil komme ud af profetien, at lammet vil elske ulven.

Er der noget andet folk, der kan gøre Esajas profetien til Grand-Prix melodi end Guds eget folk, Israel?

Men endnu større var måske Grand Prix i 1979. Der så vi et glimt af det kommende tusindårsrige. For en nat var Jerusalem hele verdens midtpunkt, som

den engang skal blive det. Og en ung jødisk kvinde sang et halleluja, og ud over hele jorden fulgte  $\frac{1}{2}$  milliard seere hende, som det skal ske engang, når lovsang og åbenbaring udgår fra Jerusalem. Og bag hende stod en lille gruppe og støttede hende. Den bar det symbolske navn fra Tusindårsriget: Mælk og honning!

Hvor ville David have frydet sig. Hun kaldte på alle mennesker og bad dem om at følge hende i et halleluja. Her var det en Abrahams datter, der kaldte på jøder og kristne om at tilbede den samme Gud:

Come along and sing with us:

HALLELUJA!

*Tag Lunn*

## YOGA—HINDUISME

**E**N gennemlæsning af forskelligt materiale fra Dialogcentret, Århus, får mig til at ønske at kommentere to ting som optager en del af dette materiale, nemlig Yoga og Hinduisme. I det omtalte materiale hævdes at disse to emner er meget nært knyttet til hinanden, og dette hævdes da også ofte af indere, specielt af forskellige indiske guruer, så det kan vel også være rigtigt at forsøge at dække begge emner i en kommentar.

Det er rigtigt at der er en sammenhæng mellem de to emner på en række felter. Både Yogaen og Hinduismen stammer fra Indien. De fleste mennesker som opfordrer andre til at interessere sig for hinduismen foreslår også at man dyrker yoga, og mange indiske 'guruer' er også ofte betegnet som 'yogier' og det er velkendt at disse mennesker ofte hævder at have haft spirituelle oplevelser på grund af deres meditation gennem yoga.

På trods af dette vil jeg vove at påstå at der ikke nødvendigvis behøver at være en sammenhæng mellem yoga og hinduisme, man kan være hindu uden nogensinde at dyrke yoga, og man kan dyrke yoga uden at have været eller at blive

hindu. Og jeg vil vove at påstå at der er tusindvis af mennesker i Indien som bruger yoga til at holde sig i form fysisk uden at det har med deres religion at gøre. Blandt dem der bruger yoga på denne måde er både kristne og muslimer.

Hvad er yoga da for noget? Ja i sin simpleste form er det et system af øvelser hvormed man kan holde sig i form fysisk. Et system hvormed man kan sørge for at muskler og led bevarer deres fulde bevægelsesområder. Er det så blot en anden form for gymnastik? Det er der sikkert nogen som kan give en videnskabeligt holdbar forklaring på. Men der er ihvertfald nogle iøjnefaldende forskelle. I gymnastik træner man hovedsagelig muskler og led ved at lade organerne yde mere end normalt, og det gøres ved at foretage bevægelser man normalt ikke foretager netop for at udvide det område hvori muskler og led vil arbejde. De fleste gymnastiske øvelser er baseret på ret højt energiforbrug, hvilket blandt andet betyder at man sveder en del. Når vor form for gymnastik dyrkes i et tropisk klima bliver man, ihvertfald tre fjerdedele af året, så varm at det kan være ubehageligt, og man kan faktisk udsætte

sig for ganske betydelige vædsketab hvis man presser sig selv for hårdt. Derfor kan det vel ikke undre at nogen engang for længe siden har prøvet at finde andre veje til at opnå idealet om 'En sund sjæl i et sundt legeme' på en måde der passede til det pågældende klima, og som derfor også er forskellig fra de metoder vi er kommet frem til. Om yoga nu giver samme træning i fysisk udholdenhed kan jeg ikke svare på, men personlig tvivler jeg udfra den erfaring at muskler normalt kræver træning i hårdt arbejde for at kunne udholde det i længere tid. Som eksempel husker jeg i øjeblikket høsttiden i min ungdom da kornet skulle køres ind. Selv om man var ung og dyrkede sport var det altid sådan at de første par dage i høsten var meget anstrengende, derefter var det som om kroppen havde vænnet sig til at fungere på et højere anstrengelsesniveau, og man kunne yde dag efter dag uden at køre træt.

Men er yoga så ikke andet end en anden form for legemsøvelser? Er der intet hold i påstandene om at yoga kan være psykisk farlig, hvis den ikke netop er fysisk farlig? Jeg tror der er grund til at advare mod yoga fordi den kan være både fysisk og psykisk farlig. Fysisk kan yoga være farlig hvis ikke man lærer at holde sig inden for det til enhver tid mulige, man arbejder på at udvikle muskler og led til mere end det normale, og specielt når man er lidt ældre skal man være meget varsom med at gå langsomt frem for at undgå forstrækninger og andre måske værre lidelser.

Når yoga kan være psykisk farlig er det fordi man for længe siden har fundet ud af at man gennem specielle former for yoga træning kan få indflydelse på dele af sin fysik som man normalt ikke har indflydelse på, det drejer sig om åndedræt og hjertefunktion og, hævdes det, på ens psykiske funktioner. Dette opnås ved at dyrke yoga sammen med meditation. Personlig forestiller jeg mig det der sker som noget der kan sammenlignes med en computer. For de fleste

som bruger en computer er maskinen udstyret med et program som får den til at gøre noget ganske bestemt. Som bruger ved man ikke hvordan maskinen arbejder, det gør heller ikke noget for programmet får den til at gøre det man skal bruge den til. Men da computeren er lavet af mennesker er der ikke noget mystisk ved det hele. Man kan faktisk godt lære hvordan den fungerer og så kan man udvide sin indflydelse på hvordan den opfører sig. Måske kan man ved speciel yoga få indflydelse på ting man normalt ikke har indflydelse på, og det inkluderer tilsyneladende også indflydelse på 'sindet'. Hvad det er man kan opnå gennem yoga er jeg ikke kompetent til at udtale mig om, og må derfor acceptere hvad der påstås af dem som har dyrket yoga ekstensivt, for eksempel indiske 'guruer' og 'yogier'. Disse menneskers påstande går fra at man kan træne sig i at blive mere balanceret og leve i fred med sig selv (og andre) til at man kan opnå unaturlige psykiske oplevelser. (Jeg bruger udtrykket unaturlig fordi det er oplevelser som de fleste mennesker ikke har, og oplevelser som man normalt kun får hvis man gør noget særligt for at få dem). Disse oplevelser ligner vel det man også kan opnå gennem former for beruselse ad kemisk vej gennem alkohol eller andre rusgifte. Det siges at mange 'hellige mænd' i Indien til tider bruger både rusgifte og yoga til at komme i disse tilstande som de hævder har værdi for dem.

Jeg mener altså at Dialogcentret når de så kategorisk afviser yoga som værende en del af hinduisme, og derfor noget man skal holde sig fra, udtrykker egen uvidenhed, og jeg håber det er tilfældet. Den anden mulighed er at de bevidst fremfører urigtige påstande, og det kan jeg ikke tro om folk som så seriøst beskæftiger sig med menneskers åndelige vel og vel. Men at det er alvorligt hvis man giver urigtige oplysninger kan man se af en sag som nævntes fornylig i pressen. Jeg tænker på den sag hvor det hævdes at en dames ansøgning til en stil-



ling som organist var blevet afvist med den begrundelse at hun havde været yoga instruktør. Hun påstod at hun aldrig havde dyrket yoga som andet end en form for legemsøvelser, og hvis det er rigtigt så ville det være en falsk begrundelse for at afslå en ansøgning. Jeg har selv dyrket yoga en kort tid inden jeg forlod Indien. Jeg er aldrig blevet opfordret til at sige noget 'mantra', har aldrig haft nogen diskussion med min lærer som drejede sig om yogaens muligheder for at give overnaturlige oplevelser, eller iøvrigt nogen form for kombination af yoga og meditation. Man taler iøvrigt i Indien om to former for yoga, en som udelukkende har fysisk træning som formål, og en mere avanceret form som dyrkes med meditation som formål. De to former har navne på Sanskrit, navne som jeg desværre har glemt.

Når jeg imidlertid er enig med Dialogcentret i at man bør advares mod visse former for yoga så skyldes det dels at yoga bruges af en del hinduistiske sekter som opererer her, og som tilsyneladende forsøger at bruge yoga meditation til at omvende folk til hinduisme uden at gøre opmærksom på hvad det er de er ude på, det er uærlighed og burde ikke fremmes af nogen som propagerer religion, ligegyldigt hvilken. Når disse åbenbart alle starter med en instruktion om at man må lære et 'mantra' som skal fremsiges i det uendelige så er der jo ikke nogen tvivl om at det er folks sjæle man er efter, måske endda uden større hensyn til folks velbefindende, fysisk eller psykisk. Nogle af de gurer som optræder i Vesten har iøvrigt meget ringe anseelse i Indien. Det drejer sig først og fremmest om Rajneesh og Anand Marg, men også om andre som oftest anses for at være plattenslagere der udnytter deres opdagelse af vestlige svagheder til at skabe personlig rigdom.

Personlig kan jeg ikke se værdien af den store 'selverkendelse' som yogierne siger man kan komme til (der er jo også folk som påstår at tænke klarere når de har fået et vist kvantum alkohol). Hvis

der var en værdi for verden i disse oplevelser så skulle det vel efterhånden have manifesteret sig i noget konkret, og det kan jeg ikke se det har. Beruselser er for det meste personlige affærer, og tømmermændene er da også i hovedsagen et personligt problem, bortset fra når folk bliver alkoholikere eller stofmisbrugere. Man ender vel ved det samme gamle spørgsmål: Skulle al alkohol fjernes fra verden så fristelsen ikke eksisterede for dem som ikke kan kontrollere deres omgang med dette? Skal yoga holdes væk så de som ikke kan bruge det med måde ikke bliver fristet? Alle forsøg på at fjerne alkoholen er mislykkedes, og det samme vil sikkert være tilfældet med yogaen. Så det bedste er sikkert at give reelle oplysninger om hvad yoga er, hvorledes yoga kan bruges fornuftigt, og hvornår den er farlig.

Hvis yoga og meditation er en sikker vej til religiøs erkendelse kunne en eller anden jo prøve at udskifte det hinduistiske gudenavn med et kristent navn. Eller ville dette ikke virke fordi det som sker ved den megen selvransagelse ikke er en større erkendelse af Guds væsen, men en selvoptagethed som bare fjerner den pågældende fra verdens realiteter. Det kunne godt tænkes al den stund det mest åbenbare særkende ved Indiens hellige mænd er at de er meget verdensfjerne. Og mange af de grundlæggende idealer i hinduismen er netop at fjerne sig så meget som muligt fra verdens realiteter.

Har jeg brugt megen tid og plads på yogaen, skal jeg til gengæld prøve at fætte mig i korthed om Hinduismen. Om ikke af andre grunde så fordi jeg ikke er velbevandret nok i kristen teologi eller i hinduistisk filosofi til at begive mig ind i en filosofisk diskussion. Til dem som følger sig tiltrukket af hinduismen vil jeg hellere spørge om de har funderet over hvilke samfundsformer denne religion har dannet basis for. I Indien ledte det til samfund som blev rendt over ende af mange forskellige andre folk, fra Aleksander den Store over de forskellige bøl-

ger af moguler og andre muslimer, og så endte det med englænderne som de største af de mange europæiske magter som kom til Indien. Et samfund hvor store samfundsgrupper dårligt nok anså andre og endnu større grupper for at være mennesker. En verden hvor man ikke blot ikke var lige i verden, men heller ikke lige for Gud. Personlig anser jeg dette spørgsmål for relevant fordi jeg tror der er en direkte sammenhæng mellem et folks religion og det samfund som de skaber. Hvis det er rigtigt kan det vel også være rigtigt at se på hvilke samfundsnormer der opstår omkring en religion. For mig ligger hinduismens store svaghed i at den er så individualistisk. Man kan distancere sig fra verden, i det yderste kan man for eksempel gøre det gennem yogaens yderste beruselse hvor man måske så sidder med noget man mener er en højere erkendelse af sig selv og universet, men noget som måske kun er en personlig illusion. Et samfund af personlige illusioner uden tilhørsforhold til hinanden. Man har ikke budet om næstekærlighed til at binde mennesker sammen, og man har ikke det ansvar for verden som ligger i at man lever her en gang i et liv som man måske selv som man måske kan have indflydelse på, og som Gud ihvertfald har indflydelse på her og nu.

Skal man så ikke bekymre sig når mange tiltrækkes af hinduismen og an-

dre af Østens filosofier? Jo, selvfølgelig! Men spørgsmålet er om vore bekymringer skal rettes mod Østen eller om de skal rettes mod os selv. Er det faktum at mange vender kristendommen ryggen, enten ved ligegyldighed eller ved søgen efter sandhed et andet sted ikke symptomer på at vore egne samfund er i krise? Er det som sker at efterhånden som de fællesskaber som de vestlige samfund bygger på giver os mere og mere materiale, så vender vi ryggen til det fællesfundament som disse samfund bygger på – kristendommen. Er det tilfældet så er det vi er vidner til måske begyndelsen til enden på den vestlige kulturs dominans. For hvis fundamentet eroderes forvitrer vel efterhånden kulturen selv. Er det ikke det der er sket med andre store kulturer som verden har kendt? Hvis det er rigtigt må vi spørge os selv om der er veje til igen at få mennesker til at forstå at kristendommen er fundamentet for vort liv. Hvad kan der gøres for at mennesker igen kan se Jesus Kristus som den vigtigste del af deres hverdag?

Aage Larsen

*Aage Larsen var i sytten år frem til 1987 bosat i Indien, engageret i kirkernes internationale udviklingsarbejde. De sidste fem år som direktør for Det Lutherske Verdensforbunds udviklingsprojekter i Indien.*

## BOGER MODTAGET TIL ANMELDELSE

Fra Credo Forlag, Nørre Voldgade 23, 1358 København K., har vi modtaget følgende bøger:

Jesper Steen Andersen: Hellig, Hellig, Hellig. 7 studier over Esajas-tekster. 24 sider, pris 18,05 kr.

Peter Olofson: Så I bliver som Gud. Om nyreligiositet og kirkens mission. 280 sider, pris kr. 159,85.

Carsten Hjorth Pedersen: Forældre på tværs? 72 sider, pris kr. 49,20.

Alle priser excl. moms.

Fra Katolsk Forlag, Bredgade 69 A, 1260 København K., har vi modtaget:

Helge Clausen: Katolsk Mini Leksikon, 257 sider, pris kr. 195,-.

Niels Steensen, En dansk student i 1659 og noterne i hans Chaos-manuskript. 105 sider, pris kr. 125,-.

## TIL KALENDEREN

Fællesskabet Kirkelig Fornyelse afholder følgende kirkestævner i det storkøbenhavnske område:

Torsdag den 10. november kl. 19.00 i Opstandelseskirken i Albertslund.



## RESERVERET POSTVÆSENET



### RE-FORMATIO

udgives af

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

#### Ansvarshavende redaktør:

Sognepræst *Knud Christensen*,  
Kirkegade 9, 3600 Frederikssund.  
Telefon 02 31 03 39.

#### Redaktionsudvalg:

Sognepræst *Ole Skjerbæk Madsen*,  
Kleinsgade 2, 1976 København V.  
Pastor *Anders Studsgård*,  
Havervad 7, 6780 Skærbæk.  
Pastor *Poul Ulsdal*,  
Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.  
Sognepræst *Peter Østerby-Jørgensen*, Galtrup,  
7950 Erslev Mors.

#### Ekspedition:

Bladet koster 60 kr. årligt i abonnement, — for  
studerende 40 kr. årligt. Beløbet indbetales til  
Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE v/Paul  
Jenkins, Tornestykket 19, 2720 Vanløse.  
Telefon 01 71 21 36 — Postgiro 2 08 81 42.



### Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

#### Formand:

Sognepræst *Olav Fog*,  
Præstegårdsvej 11, Blåhøj, 7330 Brande.  
Telefon 05 34 50 61.

#### Bestyrelse iøvrigt:

Sognepræst *Poul Exner*, kasserer,  
Gymnasievej 4, 2620 Albertslund.  
Sygeplejerske *Anna C. B. Hansen*,  
Solvangsvej 26, 8400 Ebeltoft.  
Omsorgsassistent *Ruth Pilgaard*,  
Åvænget 9, 4293 Dianalund.  
Sognepræst *Peter Østerby-Jørgensen*, næstfor-  
mand, Galtrup, 7950 Erslev Mors.  
Medlemmer betaler 160 kr. årligt til fællesska-  
bet. Dette beløb omfatter også abonnement på  
Re-formatio. Ægtepar 190 kr. Studerende og  
pensionister betaler 80 kr. for enkelt medlems-  
skab. Pensionistægtepar 95 kr.

#### Re-formatio's Forlag:

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE's forlag  
Præstegårdsvej 11, Blåhøj, 7330 Brande.  
Telefon 05 34 50 61. — Postgiro 5 61 60 50.

#### Ekspedition og daglig ledelse:

*Poul Ulsdal*, Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.  
Telefon 05 13 81 05.

## INDHOLDSFORTEGNELSE NR. 4 - OKTOBER 1988 - 31. ÅRGANG

|                                                                                              |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>v/Bendicht R. Mader</i> : Gammel-romersk »Almindelig præfation» . . . . .                 | 45 |
| <i>Ole Wierød</i> : Prædiken — 5.s.e.Tr., 2. tekstrække . . . . .                            | 46 |
| <i>Poul Ulsdal</i> : De milde og de hårde (kommentar) . . . . .                              | 51 |
| <i>Roald Flemestad</i> : Reformasjonen i 1537, »400-årsnatten» som teologisk byrde . . . . . | 52 |
| <i>Tage Lunn</i> : Kirkens Gud er Abrahams, Isaks og Jakobs Gud . . . . .                    | 57 |
| <i>Aage Larsen</i> : Yoga — Hinduisme . . . . .                                              | 60 |
| Bøger modtaget til anmeldelse . . . . .                                                      | 63 |
| Til kalenderen . . . . .                                                                     | 63 |